

ثمین غلامی

زهرا ایزدی پور

نقش فعالیت‌های هنری در رشد کودکان پیش دبستانی

هنر برای همه و به‌ویژه کودکان حائز اهمیت است؛ زیرا بسیاری از نمودهای خرد آدمی در این حوزه قرار دارد. کودکانی که از آموزش درست هنر (انجام دادن فعالیت‌های هنری مناسب) محروم‌اند، دنیای بزرگ و زیبایی را از دست می‌دهند. این کودکان در واقع به ابزار خارق‌العاده‌ای برای درک جهان پیرامونشان دسترسی ندارند.^۱

نقش فعالیت‌های هنری در کسب تجربه و مهارت فوق‌العاده است. فعالیت‌های هنری، متناسب با شرایط سنی و محیطی کودک، نقشی اساسی در رشد همه‌جانبه او دارند. کودک به محض توسعه مهارت‌های حرکتی یا کلامی از طریق بیان هنری ارتباط برقرار می‌کند، احساسات خویش را بیان می‌نماید، مواد مختلف را در قالب فعالیت‌ها و پروژه‌های هنری کشف می‌کند و محیط اطراف خود را می‌شناسد؛ بنابراین، فعالیت‌های هنری بستری مناسب برای مشاهده و شناخت محیط و طبیعت است. قطعاً هرچه مشاهده کودک و شناخت وی از پیرامونش - که پیش‌زمینه تفکر است - دقیق‌تر و کامل‌تر صورت پذیرد، توانایی‌ها و قابلیت‌های او در زمینه تفکر نیز بیشتر نمود پیدا می‌کنند. البته در این میان، هدایتگری مربیان را نمی‌توان نادیده گرفت!

اولین علائمی که کودک (حدود یک سالگی) روی کاغذ از خود به جا می‌گذارد، بیشتر به شکل ضربه زدن مداد روی کاغذ است که گاه باعث پاره شدن کاغذ می‌شود! او در ۱۸ تا ۲۰ ماهگی به‌طور کامل موفق می‌شود خط بکشد.

در نخستین مراحل، کودک خطوطی به جهات مختلف رسم می‌کند. این خطوط تمام صفحه کاغذ را فرا می‌گیرند. تا جایی که بازوانش اجازه می‌دهد، نیم‌دایره‌ای رسم می‌کند که شکل آن به موقعیت کودک (در حال نشسته یا ایستاده و یا نحوه گرفتن مداد) نیز وابسته است.

خط‌خطی کردن در سنین اولیه کودک (۲ تا ۵ سالگی) لذت‌بخش و بسیار ارزشمند است و در عین حال، اندوخته گرافیکی کودکان (ترسیم خطوط، نقطه‌ها، اشکال مختلف) را غنی می‌سازد. کودکان اغلب در اواخر این دوره سنی، قادر به ترسیم طرح‌های دوار می‌شوند.^۲

در آستانه سن ورود به مراکز پیش‌دبستانی (۴-۵ سالگی) افت و افول در فعالیت‌های گرافیکی کودکان مشاهده می‌شود که دلایل مختلفی می‌تواند داشته باشد. از مهم‌ترین دلایل، قرار داشتن در آستانه ورود به مرحله بعدی تحول، یعنی مرحله‌ای است که در آن قواعد، اصول، استانداردها و هنجارهای خاصی

(نماد) مطرح‌اند و کار هنری از شکل نامنظم به منظم سوق پیدا می‌کند.

لازمه گذر از این مرحله، یادگیری سه نوع مفهوم است:

۱. مفاهیم بصری: زمانی که کودک قادر به درک ویژگی‌های خطوط، اشکال و بافت می‌شود و می‌آموزد مواد را می‌توان به اشکال گوناگون سازماندهی کرد.

۲. مفاهیم ارتباطی: زمانی که کودک درک می‌کند بین عناصر و اجزای مختلف ارتباط وجود دارد و نظم خاصی بر آن‌ها حاکم است. او این درک را به گونه‌ای در اثر خود اجرا می‌کند.

۳. مفاهیم ابزاری: زمانی است که کودک درمی‌یابد میان کاری که با مواد و ابزار انجام می‌دهد (حاصل و نتیجه کار) و احساساتی که برانگیخته می‌شود، رابطه علی (علت و معلول) وجود دارد. بدین ترتیب، کودک به زبانی از گرافیک دست یافته است که به کمک آن عواطف و احساسات یا اندیشه‌های خود را به دیگران انتقال می‌دهد و این یادگیری تحول بزرگی در جریان رشد هنری کودکان به شمار می‌آید.

در سنین ۶ تا ۹ سالگی (پایه‌های اول تا چهارم) کودک سعی می‌کند در یک اثر دو یا چند نماد را که در ذهن خود میان آن‌ها ارتباط برقرار کرده است، به نمایش بگذارد؛ مثلاً خودش

زهرای بختیاری اصل

خاطره لطفی

سیدمبین زمانپور

بسنا حاجی محمدی

عمل کند. او در این دوره به ارزیابی گروه همسالان از عملکرد خود حساسیت نشان می‌دهد و نسبت به سنین قبل آگاهی اجتماعی بیشتری در او مشاهده می‌شود. این مقطع سنی از نظر آموزش هنر حساس است. معمولاً در خلال این سنین است که کودکان از هر نوع فعالیت هنری دست می‌کشند و بنابراین، رشد و تحول آن‌ها در زمینه هنری متوقف می‌گردد. به همین دلیل است که فعالیت‌های هنری، به‌ویژه نقاشی اکثر

و مدرسه، خودش و پدرش و ... برای پرورش توانایی و قابلیت مذکور، محیط و شرایط مناسب نقش قابل توجهی دارند.

متأسفانه بسیاری از بزرگ‌ترها می‌کوشند اشتباهات کودک را براساس الگوهای شناخته شده اصلاح کنند و حتی کودک را به تقلید و نسخه‌برداری فرا می‌خوانند که صدالبته این رفتار فاقد هر نوع ارزش تربیتی است.

در این سنین، کودکان به خلق داستان‌های تصویری علاقه ویژه‌ای نشان می‌دهند و تمایل زیادی به ارائه آثاری دارند که اندیشه‌های آنان را به شکلی واضح‌تر نمایان می‌سازند. این گرایش به خلق قواعد خاص و جالبی از سوی آنان منجر می‌شود؛ مثلاً کوچک‌تر یا بزرگ‌تر از حد معمول کشیدن چیزها، رنگ‌آمیزی آن‌ها به شکل دلخواه و به کار بردن رنگ‌های مورد علاقه برای وسایل و چیزهای محبوب، اما در حدود هفت سالگی، کودک در رنگ‌آمیزی به شکل واقعی‌تر گرایش می‌یابد و تصاویر او پختگی پیدا می‌کنند.

استفاده از کلیشه‌های هنری و واداشتن کودک به تقلید صرف نه‌تنها شیوه‌ای مطلوب نیست بلکه در مسیر تحول هنری او خلل ایجاد می‌کند و در تضعیف اعتمادبه‌نفس وی اثر می‌گذارد. کودک در سنین ۱۰ تا ۱۳ سالگی هنور کنجکاو و جست‌وجوگر است؛ اما به تجربه آموخته است که محتاطانه‌تر

بزرگسالان با نقاشی بچه‌ها در این دوره تشابه چشمگیری دارد، اما راه‌حل چیست؟

راه‌حل این است که کودکان این سنین آن‌قدر در حوزه هنر پیشرفت کنند که متوجه فاصله محسوس میان آثار دوره کودکی و دوره پیش از نوجوانی شوند. در غیر این صورت، آنان نگاهی تحقیرآمیز به آثار خود خواهند داشت و در سایه همین حس از ادامه فعالیت دست برمی‌دارند.

به‌طور کلی فعالیت‌های هنری، دانش‌آموزان را به اندیشیدن، خلاقیت و کاوشگری سوق می‌دهد؛ بنابراین، کم‌رنگ شدن این‌گونه فعالیت‌ها از عرصه فعالیت‌های کودکان به معنای کم‌رنگ شدن فرصتی مهم برای رشد آن‌هاست. موارد زیر از جمله چالش‌هایی هستند که آموزش هنر همواره با آن‌ها روبه‌رو بوده است:

۱. نبود شواهد تجربی کافی که نشان‌دهنده ارزش آموزشی هنر باشد؛

۲. نبود حمایت وافی و کافی از انواع فعالیت‌های هنری به معنای واقعی در راستای حفظ جایگاه واقعی آن.

فعالیت‌های هنری در دوره پیش از دبستان انجام می‌شود اما اغلب مواقع به اندازه کافی و به‌طور دقیق مورد توجه قرار نمی‌گیرد و فقط معدودی از مربیان و اولیا به این مهم توجه کافی دارند؛ در حالی که از طریق فعالیت‌های هنری می‌توان جذابیت و درک مفاهیم اجتماعی، اخلاقی، علمی و ... را چندین برابر کرد. به‌طور کلی هنر در قالب نقاشی، کاردستی،

ریحانه هاشمی

فرزاد طاشی

شادی لشگری

قصه و نمایش، تربیت شنوایی، میراث فرهنگی^۶، خوشنویسی^۷ و به عبارت دیگر انواع هنرهای تجسمی - نقاشی، دست‌ورزی با خمیر یا سفال و ...، هنرهای نمایشی - تئاتر کودکانه عروسکی، سینما و ...، هنرهای صوتی یا آوایی - بهداشت شنوایی گرفته تا صداهای موجود در طبیعت، سرود، دکلمه و ... را شامل می‌شود و البته در دوره پیش‌دبستان، بهداشت شنوایی و تربیت شنوایی مورد تأکید است. در یک برنامه مناسب و مطلوب ویژه کودکان پیش از دبستان هنرهای تجسمی، صوتی و نمایشی در کنار هم و انواع فعالیت‌های هنری باید مدنظر قرار بگیرند. فراهم نمودن مجموعه گسترده‌ای از فعالیت‌های هنری در طول روزها، هفته و ... بسیار مهم است؛ زیرا هر یک از فعالیت‌های هنری اهدافی دارند که در راستای پرورش حواس، هوش‌های چندگانه، توسعه مهارت‌های حرکتی، عضلات دست، هماهنگی چشم و دست و ...، مهارت‌های کلامی و ...، و در نهایت تشخیص نقاط ضعف و قوت کودکان و کمک به رفع نقاط ضعف و قوت می‌باشند. **وظیفه مهم مربی یا والدین ایجاد انگیزه مشاهده، جست‌وجو و بررسی دقیق پدیده‌ها در کودک و کمک به شکوفایی اوست. قلقک دادن انگیزه کودک از نقش‌های مهم و اساسی مربی است!**

پی‌نوشت‌ها

۱. مجله رشد آموزش هنر، شماره ۲

2. mandata
3. visual concepts
4. Relational concepts
5. Expressive concepts

۶. راهنمای درس هنر، ۱۳۸۵.

۷. خوشنویسی ویژه دوره ابتدایی یا عمومی: از نگاه درست‌نویسی در حوزه درس ادبیات و از زاویه زیبانویسی در حوزه هنر قرار می‌گیرد. در دوره پیش‌دبستان کشیدن انواع خطوط و اشکال با انگشتان روی هوا، شن و کاغذ بسیار مفید است.

منابع

۱. گروهی از مؤلفان (۱۳۸۵). راهنمای درس هنر. اداره کل چاپ و توزیع کتاب‌های درسی.
۲. مهرمحمدی، محمود و کیان، مرجان (۱۳۹۴). برنامه درسی و آموزش هنر در آموزش و پرورش، نشر سمت.
۳. مهرمحمدی، محمود (۱۳۸۳). چیستی، چرایی، چگونگی آموزش عمومی هنر، انتشارات مدرسه.
۴. مجله رشد آموزش هنر (۱۳۸۲). شماره ۲.
۵. عزیزی، ژیلا (۱۳۹۸). الفبای آموزش هنر (پیش‌دبستان و دبستان).

گلناز سادات حسینی هاشمی

مهسا زارع

عسل تیموری